Leíró magyar hangtan

10. téma

A magánhangzók fonetikai rendszere

Képzésmódok

A) Nyílás

B) Akadály

1. Zár (plozíva)
— felpattanó (explozíva)
— nem felpattanó (okkluzíva)
— többször felpattanó, pergő (tremuláns)

2. Rés (spiráns)
— tágrés — középrés
— szűkrés — oldalrés (laterális)

3. Zár-rés (affrikáta)

A toldalékcső hangképző szerepe a magánhangzók létrehozásában

1. Garat: mérete, formája a magyarban fonetikailag és fonológiailag irreleváns

2. A levegő útja a garatból: fonetikailag releváns, fonológiailag irreleváns

	Orális	**Nazoorális**
magánhangzók		

A toldalékcső hangképző szerepe a magánhangzók létrehozásában

3. Szájüreg: mérete, formája fonetikailag és fonológiailag releváns (bár nem azonos módon)

A nyelv vízszintes mozgása szerint:	Hátul képzett (veláris)	Középen képzett (mediális)	Elöl képzett (palatális)
A nyelv függőleges mozgása szerint	Legalsó nyelvállású Alsó nyelvállású Középső nyelvállású Felső nyelvállású		

Orális magánhangzók			
	Veláris	**Mediális**	**Palatális**
Felső			
Középső			
Alsó			
Legalsó			

A toldalékcső hangképző szerepe a magánhangzók létrehozásában

4. Pitvar: mérete, formája a magyarban fonetikailag és fonológiailag irreleváns

5. Az ajkak: fonetikailag és fonológiailag releváns

	Labiális (ajakkerekítéses)	**Illabiális** (ajakréses)
magánhangzók		

Orális magánhangzók						
	Veláris		**Mediális**		**Palatális**	
	Labiális	**Illab.**	**Lab.**	**Illab.**	**Lab.**	**Illab.**
Felső						
Középső						
Alsó						
Legalsó						

Időtartamuk szerint fonetikailag: **1.** ultrarövid, **2.** rövid, **3.** félhosszú, **4.** hosszú, **5.** ultrahosszú

Időtartamuk szerint fonológiailag: **1.** rövid, **2.** hosszú

A rövid egyes magánhangzók (monoftongusok) fonetikai rendszere

Orális magánhangzók						
	Veláris		**Mediális**		**Palatális**	
	Lab.	**Illab.**	**Lab.**	**Illab.**	**Lab.**	**Illab.**
Felső	u	ɯ	ʉ	ɨ	y	i
Középső	o	ɣ	ɵ	ə	ø	e
Alsó	ɔ	ʌ	ɞ	ɜ	œ	ɛ
Legalsó	ɒ	ɑ	ɒ̈	a	ɶ	æ

(APhI hangjelöléssel. Bolla: 36)

A rövid és hosszú magyar monoftongusok fonetikai rendszere

Orális magánhangzók				
	Veláris		Palatális	
	Illab.	Lab.	Lab.	Illab.
Felső	Ï — ð	*u* — *ú*	*ü* — *ű*	*i* — *í*
Középső	P — O	*o* — *ó*	*ö* — *ő*	*ë* — *é*
Alsó	I — K	*a* — #	*œ* — ,	*e* — #
Legalsó	™ — *á*	—	—	*ä* — *Á*

(Magyar egyezményes hangjelöléssel)

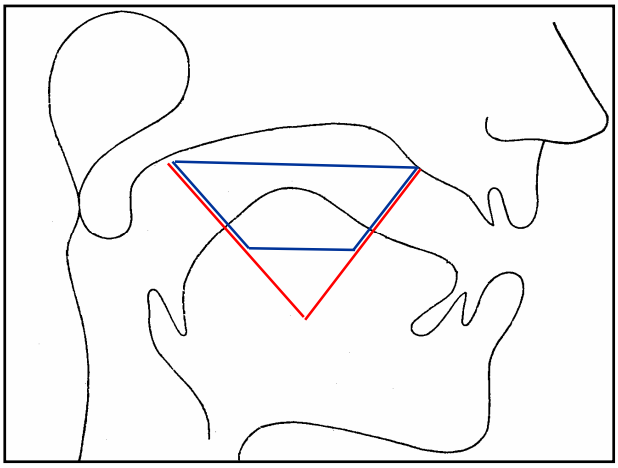

A magyar monoftongusok fonetikai rendszere

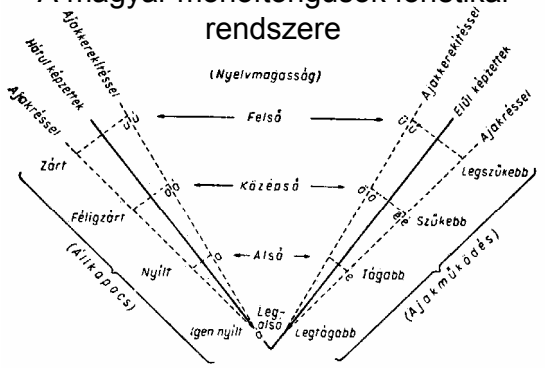

7. ábra
A magyar magánhangzók állománya

(Magyar egyezményes hangjelöléssel)

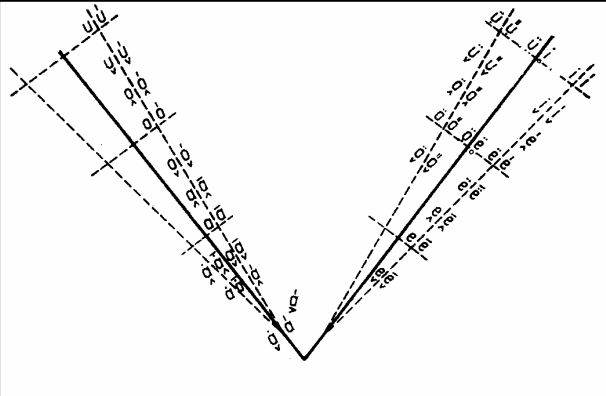

A magyar magánhangzók és változataik

A magánhangzók kardinális rendszere (D. Jones)

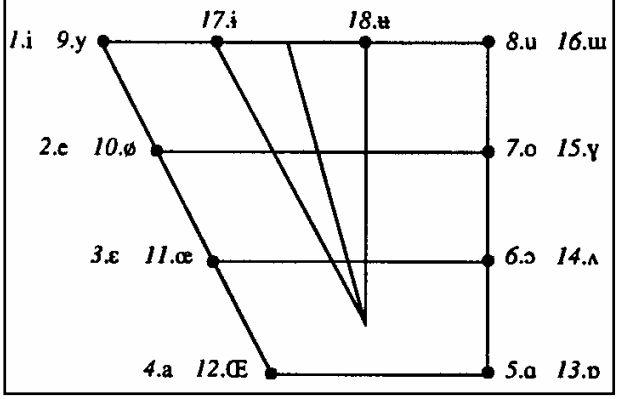

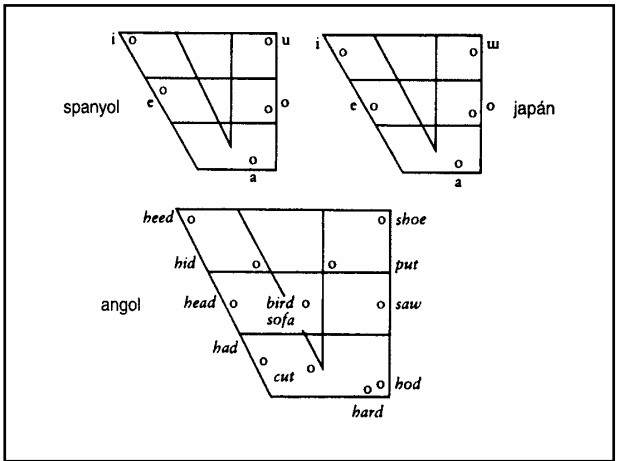

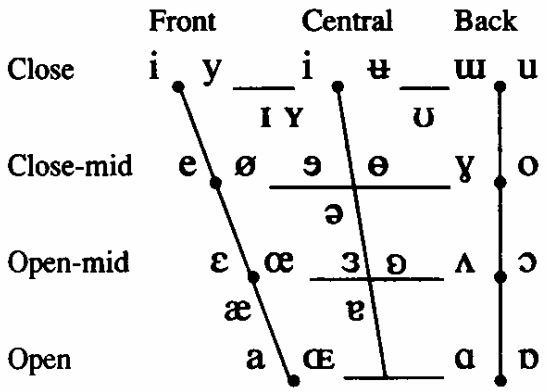

A magyar monoftongusok fonetikai rendszere

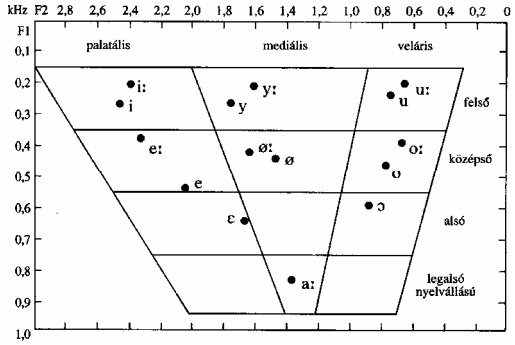

(APhl átírással, Bolla: 211)

Állandó képzés:

Egyeshangzók *(monoftongusok)*

Változó képzés:

Kettőshangzók (*diftongusok)*

Függőleges irányban elmozduló:

nyitódó (̃)

záródó (̈)

Vízszintesen elmozduló: *palatoveláris (˝)*

A diftongusok típusai

A nyelv mozgása (a változás iránya) szerint:

Függőleges irányú elmozdulás szerint:
nyitódó (õ , uD, u^{o})
záródó (ï , óu, ó^{u})

Vízszintesen irányú elmozdulás szerint:
palatális irányú (")
veláris irányú (ú)

A diftongusok típusai

A nyomaték eloszlása (a fonáció dinamikája) szerint:

emelkedő (erősödő): Du, ^{o}u, ^{D}u
lebegő: ¯ , ï , õ
eső (gyengülő): uD, u^{o}, u^{D}, óu , ó^{u}

A diftongusok típusai

A diftongus utótagjának labialitása szerint:
labiális utótagúak (Du, ¬ , » , á)
illabiális utótagúak (Ä, ¶, ä, î)

A labializáció milyensége szerint:
tiszta illabiális: Ä, ¶
labializálódó: »
delabializálódó: ä, î
labiális: ¬ , á

vaj, tolvaj, selejt [*vaç, tolvaç, seleçt*]
finn: *voi* ’vaj’
ném. *slecht* > m. *selejt*

szláv *židov* > m. *zsidoβ* > *zsidou*
> *zsidó* (vokalizáció, monoftongizáció)

ç (szemivokális: magánhangzó)
= *j* (szemivokális: mássalhangzó)

apró-val
apr ï -val

vaj + *val* = *vajjal*

ang. *crime* [kraIm] ~ *criminal* [krImInl]

az ég ’ég’
az çég ’ég’

a çég ’jég’

Dunaj ~ *Dunaç* > *Duná* (> *Duna*)

Európa > “*rópa*
autó > #*tó, ótó*

A diftongus

— *egy*
— *változó képzésű*
— *hosszú*
— *magánhangzó*

A főbb difongustípusok a magyar nyelvjárásokban

é1 = ëi (eë) é2 = ië
ő1 = öü (eö) ő2 = üö
ó1 = ou (ao) ó2 = uo
á = áo

Äg 'ég (fn.)' : *#g* 'ég (ige)' *Äg* : *íg*
kÄk 'kellenék' : *k#k* 'kék (mn.)' *kÄk* : *kík*
fÄl 'egyketted' : *f#l* 'fél (ige)' *fÄl* : *fíl*

f½l : *felet, n¥* : *növök, j ï* : *jobb*

Másodlagos artikulációs folyamatok

- Nazalizáció
- A nyelvgyök előretolása
- Rotacizáció